

BESEDA TUJIH AVTORJEV

DANAŠNJA UNIVERZA

Karl Jaspers

Proti koncu februarja letošnjega leta je preminil Karl Jaspers, ena vodečih osebnosti sodobne svetovne filozofije. Rodil se je leta 1883 v Oldenburgu, v letih od 1916 do 1921 je učil v Heidelbergu psihologijo, po letu 1921 pa prav tam filozofijo. Leta 1937 ga je nacistična oblast odstavila. Na svoje univerzitetno mesto se je vrnil 1. 1945. Od leta 1948 je živel v Baslu. Izšel je iz psihiatrije, ki mu dolguje pomembno delo *Obča psihopatologija* (*Allgemeine Psychopathologie*, 1913), nato je prešel k psihologiji, zlasti s spisom *Psihologija svetovnih nazorov* (*Psychologie der Weltanschauungen*, 1919). V dvajsetih letih se je dokončno posvetil filozofiji in hkrati s Heideggerjem postal najvidnejša osebnost sodobnega eksistencializma. Izšel je iz Kanta in Kierkegaarda in našel izviren filozofski izraz svojim svetovnonazorskim, socialnim in moralnim težnjam zlasti v treh knjigah *dela Filozofija* (*Philosophie*, 1932). Ukvarjal se je tudi z zgodovino filozofije, o čemer pričajo spisi o Nietzscheju, Descartesu, Leonardu da Vinciju, Schellingu in Nikolaju Kuzanskem, predvsem pa *delo Veliki filozofi* (*Die grossen Philosophen*, 1957).

Precejšen del svojih miselnih naporov je Jaspers posvetil aktualnim političnim, socialnim in kulturnim problemom. Že pred drugo svetovno vojno se jim je oddolžil z znanim spisom *Duhovna situacija časa* (*Die geistige Situation der Zeit*, 1931), po vojni pa z vrsto del, od katerih so najbolj razburila duhove O izviru in cilju zgodovine (*Vom Ursprung und Ziel der Geschichte*, 1949), *Razum in nerazum v našem času* (*Verunft und Widerverunft in unserer Zeit*, 1950), *Atomska bomba in prihodnost človeka* (*Die Atombombe und die Zukunft des Menschen*, 1958).

Pri Slovincih Jaspersov vpliv na zunaj ni bil velik, saj ga doslej nismo niti prevajali niti pogosto omenjali. Najtemeljiteje je pisal o njem Ivan Urbančič v razpravi *Filozofska misel Karla Jaspersa* (*Problemi* 1966). Kljub temu je bil vpliv Jaspersovih idej na ožji krog filozofov, literarnih teoretikov ali zgodovinarjev precejšen.

Ob njegovi smrti se ga sodobnost želi spomniti z odlomki iz knjige *Ideja univerze* (*Die Idee der Universität*), ki sta jo objavila Karl Jaspers in Kurt Rossmann leta 1961, da bi v nji pojasnila probleme današnjih nemških univerz. V odlomkih prinašamo tiste Jaspersove misli o univerzi, ki se zdijo zanimive tudi za naše razmere.

VIDIKI

Na kratko lahko naštejemo tiste že mnogokrat obravnavane vidike, ki jih ponuja današnja univerza:

1. Gospodarstvo, družba in država potrebujejo akademsko šolane moči, ta potreba je neprestano naraščala in se stopnjuje še naprej.

Težnja modernega življenja je takšna, da skoraj vse dejavnosti zahtevajo znanje, ki ga ni brez šole, in zmožnosti, ki se jih ne dá pridobiti samó obrtniško in praktično.

Ker prihaja želja po teh smotrnih zahtevah sočasno tudi iz študentovskih množic, se s tem spreminja teža znanstvenih področij, ki smo jih podedovali od preteklosti. Merilo, po katerem je važno, kar koristi skupnosti, razlagajo otipljivo, kot da gre za neposredno korist in količino. Nove znanstvene stroke (na primer znanost o obratu in druge) se porajajo zgolj iz praktične potrebe. Vanje je velikanski naval, čeprav manjkajo raziskovavci in učitelji, ki bi imeli znanstvenega duha. Prav malo pa mislijo na druge znanosti, ki so dejansko največjega pomena, to pa zato, ker po njih ni, ali še ni praktične potrebe in se k njim obrača prav majhen del študentov (egiptologija, indologija, sinologija). Druge, ki so bile nekoč odločilne, stopajo v ozadje (klasična filologija).

2. Razvoj samih znanosti je pripeljal k neprestano novim specializacijam in s tem k neznanskemu povečanju strok. To je v skladu z naravo stvari, za raziskovanje je neogibno in se tudi ne dá več spraviti v prejšnje okvire. Opazovanje nas pouči, da obstaja težnja ne samo k specializaciji, ampak tudi k oženju obzorja, tako da ostaja glede na celotno znanje posameznik na stopnji neomikanca. Kljub temu pa vse to ni nujno. Odvisno je od posameznikove volje.

S specializacijo se v današnji tehnični dobi povezuje neznansko večanje materialnih sredstev za raziskovanje. To se je zgodilo pretežno v naravoslovnih vedah, kjer so finančne zahteve, če jih merimo s prejšnjimi, narasle prav neverjetno. Vendar se dogaja nekaj podobnega skoraj v vseh drugih vedah. Pouk se je hkrati z raziskovanjem preselil v inštitutski obrat. Kar so prej počeli učenjaki v majhnih prostorih, je zdaj dobilo obliko industrijskega podjetja. S tem so nastale strukturne spremembe delovnih metod in to je tako zelo spremenilo celotno življenje raziskovavcev in študentov, da je staro sestavo univerze od znotraj izpodnesla čisto druga: »Na znotraj in prav tako na zunaj je postala stara sestava univerze navidezna.« (Max Weber, Znanost kot poklic, 1919.) S tem pa stvar še ni odpravljena. Kar je postalo v določeni podobi samó navidezno, bi se lahko iz svojih izvirov obnovilo v novi podobi in postalo delovni prostor ene same univerze.

3. Zavest, da nas veže v skupnost en sam skupni duh, ideja univerze, izginja. Univerza postaja zmes strokovnih šol in univerzalnost takšne zmesi bi bila samo še v tem, da bi zajemala prav vse strokovne šole, česar pa v nobenem primeru ne more. Zdi se, da v takšnem položaju ne bomo ničesar več izgubili, če bomo strokovne šole tudi prostorsko razdelili in opustili univerzo.

Resda v današnjem času še zmeraj retorično poudarjajo enotnost univerze, vendar pa postaja enotnost znanosti kot ideja in stvarnost zmeraj šibkejša. Enotnost univerze lahko črpa svojo moč samo iz takšne enotnosti znanosti. Sicer pa vzrok teh sodobnih pojavov nikakor ne tiči v naravi same stvari, ampak v razcepljenosti raziskovavcev, učenjakov, mislecev. Če bi se njihova duhovna dejavnost zares vsestransko osredotočila, bi lahko spet oživila moč enotnosti.

4. Učna ustanova prihaja v težave zaradi množičnega dotoka, ta pa povzroča pomanjkanje prostora, pomanjkanje zadostnega števila učiteljev, pomanjkanje zadostnih učnih pripomočkov: študentje ne morejo priti do tistega, kar jim gre, učitelji so preobremenjeni tako zelo, da hromi njihova raziskovalna dejavnost.

Množičnost študentov slabi možnosti za solidarno študijsko skupnost. Študente ločuje od profesorjev. Prinaša red, ki izenačuje in otežkoča osebni študijski razvoj.

Pouk se prilagaja množici. Manj nadarjeni ne dohajajo. Prihaja do duhovnega posilstva nad nadarjenimi, saj jih silijo sodelovati pri pouku, ki jih dolgočasi; do njegovih rezultatov bi se prikopali bolje in hitreje s svojim lastnim študijem. Pritisk večine zmaguje. Manjšina podlega težnji k učnim tečajem, ki jih ne potrebuje, k pisani raznoterosti, zapravljanju časa, mora se prilagajati dojemalnim sposobnostim in interesom poprečja. Množica potiska vse na isto raven. Sum nesocialnosti leti na vse tiste posameznike v manjšini, ki dokazujejo s samostojnostjo in tiho strastjo svojega lastnega študija, da zares obstaja tisto, česar poprečje ne mara priznati.

Deloma se dá problem množičnosti na zunaj reševati s povečanjem profesorskih in docentskih mest, s povečanjem univerz. Toda da bi ves ta množični svet dejansko preželi iz nekega središča in ga vodili, je potrebno izrednega napora duhovnih sil, ki jih imajo le maloštevilni, in njihove vere v resnico stvari. Univerzitetni ustroj, do katerega bi prišli z reformo, lahko ustvari za to samó pogoje.

5. Prej so bili študentje finančno preskrbljeni s samoumevnim prispevkom, ki so ga dajali starši, toda tega je v veliki meri konec, ker ne obstaja več premožen in številen srednji sloj, iz katerega so prej prihajali skoraj vsi študentje in docenti. Zato je postala v širokem obsegu najna državna pomoč za nadarjeni naraščaj. To ima posledice za študentovsko samozavest, za študijsko svobodo, za študijsko miselnost. Vendar nas ne sili, da bi opustili idejo univerze.

6. Če gledamo na celoto, ne moremo tajiti, da osebna raven študentov in docentov upada že več kot sto let, precej močneje pa zadnjega pol stoletja. Če pri tem mislimo na nekakšen skrivnost, zakrit proces, v katerem se izgublja substanca samega človeškega bistva, s tem ničesar ne bomo dojeli.

Sociološko se dá misliti takole: študentje večinoma ne prihajajo več iz duhovnega sveta družinskih tradicij. Po šolski strani so velikokrat nezadostno pripravljeni. Priprava sploh ni enotna in nima moči, da bi ustvarila skupnostno duhovno ozračje.

Študentom takšnega izvora je pogosto potrebno vodstvo v življenju in pa stalno svetovanje pri študiju. Toda svetovavci, ki so kot profesorji sami preobloženi, bi bili potrebni tudi sami nasvetov, da bi bili kos osebnim in stvarnim položajem današnje zmede. Splošna brezglavost se zakriva v varljive oblike, kot da je ni in je ne bi bilo treba odpraviti z večšim nasvetom. Danes so sicer stvarne informacije, posredovanje za mesta in podobno kar se dá koristne in neogibne. Niso pa nobena pomoč za življenje in v njem za resnično, duhovno izvirno študijsko pot.

SAMOUPRAVA UNIVERZE

Univerze so ustanovili kot samoupravne stanovske združbe, pooblastila so dobile z ustanovno listino papeža ali države, oskrbeli so jim lastno posest, posebno zemljiško.

V tem zgodovinskem izvoru temelji ideja samouprave te stanovske združbe. Sama v sebi se členi, voli svoje člane, oblikuje svoj uk, podeljuje časti, od katerih je do danes ostal doktorski naziv.

Univerza kot stanovska združba, zajamčena z javnim pravom, obstaja po volji, z varstvom in pomočjo države. Ima dvojen obraz: državnega in svobodnega. V skladu s svojo idejo si daje univerza sama ustavo in se po nji upravlja. Oboje ponudi državi v odobritev.

Samouprava stanovske združbe skriva v sebi precejšnje nevarnosti:

1. Stanovske združbe se nagibljejo k temu, da bi se zaradi osebnih koristi in iz strahu pred nadpoprečnim spremenile v klike za monopolistično varovanje svoje poprečnosti. S habilitacijami in nastavitvami drsijo polagoma, sprva skoraj neopazno, na nižjo raven. Namesto da bi se s temi kooptacijami povzpele kvišku, zdrsnemo v manjvrednost.

2. Smisel svobodne izbire oseb pri nastavitvah je sicer ta, da meri na najboljše ljudi, teži pa včasih k drugovrstnim. Vsaka stanovska združba — ne le univerzitetna — pozna nezavedno solidarnost za duha pogubnih interesov in ljubosumnosti. Nagonsko se branijo nadpoprečnih osebnosti in jih poskušajo izločiti. Odklanjajo tudi manjvredne osebnosti, saj bi motile vpliv in ugled univerze. Izbirajo pa »sposobne«, srednje blago, ljudi istega duhovnega kova.

Univerza nikakor ni odprta za vse ljudi, ki se lahko izkažejo z duhovnimi dosežki. Vstop se odpira prek ordinarija, ki mora doseči habilitacijo na svoji fakulteti. Učitelji se nagibajo k temu, da bi pri habilitacijah dajali prednost svojim učencem, včasih pa dostop sploh omejujejo kar nanje. Učenci si tako rekoč prisvajajo pravico do habilitacije, ki jo zahtevajo čisto po krivem, a jim jo učitelj prizna iz osebne simpatije. Prav iščejo učitelje, o katerih gre glas, da oskrbijo svojim učencem mesta. Max Weber je hotel zlu napraviti konec z načelom: kdor je promoviral pri svojem profesorju, se mora habilitirati pri kakem drugem na drugi univerzi. Ko je pa hotel uresničiti to pravično načelo pri svojih učencih, je takoj izkusil, da nekemu učencu, ki se je potegoval za mesto drugje, niso verjeli, pač pa so domnevali, da ga je Max Weber odklonil zaradi nesposobnosti. Velika krivda ostane na profesorju, ki pomaga pri habilitacijah svojim učencem do veljave s strokovnim preценjevanjem. Neogibno je vztrajati pri zahtevi, naj bo pogoj za habilitacijo znanstvena dejavnost, pomembna po obsegu in vrednosti. Sicer se odpira prosta pot izboru, ki je neugoden, ker meri na šolske značaje namesto na samostojne glave in postavlja uradniško kariero na mesto tveganja, kako si s svojim lastnim duhovnim delom pridobiš uspeh in priznanja v krogu izvedencev. Mnogi učitelji se nagibljejo k udobnim šolskim značajem, ki jim ne zrastejo čez glavo; namesto tega bi moral vsak profesor sprejeti temeljno načelo, da bo k habilitaciji pripustil po možnosti samo take učence, od katerih lahko pričakuje, da bodo dosegli vsaj delovno raven, ki jo je sam dosegel, celo ozirati bi se

moral po nekom boljšem, ki ga bo presegel, in podpirati predvsem take, pa čeprav niti niso njegovi učenci.

3. Spreminjanje znanja v učno snov, ki se jo dá predajati naprej, ima za posledico, da duhovno življenje obuboža in odreveni v dotlej doseženem. Sprejetje duhovnih pridobitev v izročilo ustvarja vtis, da so oblike pridobljenega dokončne. Kar je tu, se težko spremeni. Na primer: razmejitev posameznih znanstvenih strok je potrjena z navado. Lahko se zgodi, da za izrednega raziskovavca v okviru dane strokovne razdelitve ni mesta. In tako dajo prednost manjvrednemu strokovnjaku, ko je treba zasesti kako učno mesto, ker pač s svojimi deli ustreza sporočeni shemi.

4. Svobodno občevanje, ki izvira iz ideje univerze, se sredi osebnih razmer v ustanovi spreminja v golo polemiko. Ljubosumnost in zavist peljeta v brezpogojno zanikanje. Takšna pregreha se je šopirila v 19. stoletju celó v časih najvišjega razcveta. Goethe je opazil to univerzitetno bolezen, ko je primerjal svobodno raziskovanje: »Kot povsod drugod bomo tudi tu dognali, da znanstveno delo napreduje nujno, tiho ali živahno, medtem ko tistim, ki se s tem ukvarjajo po poklicni nuji, gre za posest in oblast.« In: »Vsi se med sabo sovražijo in zasledujejo — kot zlahka opazimo — za prazen nič, zakaj nobeden ne trpi drugega, čeprav bi vsi lahko zelo udobno živeli, če bi vsi zares kaj bili in veljali.« Med vodila razumnega univerzitetnega učitelja spada načelo, da na takšne zanikajoče polemike in iz njih izvirajoče spletke ne odgovarja, da jih obravnava, kot da jih ni, in jih s tem vsaj utiša, da bi bilo kolikor mogoče vzajemno sodelovanje v interesu univerze.

5. Z ustanovo zagotovljena svoboda v raziskavah in uku je po svojem smislu za posameznika sicer neomejena, hkrati je pa izvir neomejenemu občevanju, ki vsakogar izpostavlja vprašljivosti; od tod sledi težnja zapreti posameznika v njegovo posebnost, napraviti ga za nedotakljivega in ga osamiti, namesto da bi ga silila k stikom. Vsakomur puščajo daljnosežno svobodo, da bi po načelu recipročnosti sami imeli takšno svobodo in bili varni pred vtikanjem drugih. Vedenje članov fakultete so primerjali z opicami na palmah v svetem gaju Benaresa: na vsaki kokosovi palmi sedi opica, vse se zdijo zelo miroljubne in se sploh ne zanimajo ena za drugo; ko pa bi rada kaka opica splezala na drugo palmo, pride do divje obrambe, in obmetavanja s kokosovimi orehi. Težnja takšne medsebojne obzirnosti pripelje nazadnje do tega, da je vsakdo v svojem območju lahko popolnoma samovoljen in nalključno usmerjen, tako da bistvo univerze ni več skupna, ampak samo vsakokrat posameznikova stvar, medtem ko se tisto, kar naj bi bilo skupno, skrči »taktno« na nekaj formalnega.